

УДК 342.9

Ювчик Євген Анатолійович
(аспірант ПВНЗ «Європейський університет»)

ПРАВОВИЙ СТАТУС НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ

Анотація. У статті досліджено правовий статус Національного антикорупційного бюро України (НАБУ) як ключового органу в боротьбі з корупцією. Проаналізовано основні положення законодавства, що регулюють його діяльність, а також особливості його взаємодії з іншими державними органами та судовою системою. Визначено роль НАБУ у сучасній правовій системі України, а також перешкоди, з якими цей орган стикається в процесі виконання своїх обов'язків.

Ключові слова: Національне антикорупційне бюро України, корупція, правовий статус, законодавство, антикорупційна політика, боротьба з корупцією.

Постановка проблеми. Проблема корупції є однією з найгостріших для України, оскільки вона значно ускладнює процес реформування суспільства, знижує довіру до державних інститутів та негативно впливає на економічний розвиток. НАБУ було створено для протидії корупції на високих щаблях влади, проте питання щодо його функціонування та правового статусу залишаються надзвичайно актуальними. Дослідження правового статусу НАБУ є необхідним для розуміння його можливостей, повноважень, а також існуючих проблем, які можуть впливати на ефективність його діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема боротьби з корупцією в Україні неодноразово досліджувалася як у науковій, так і в публіцистичній літературі. Багато дослідників зосереджуються на правових та організаційних аспектах діяльності НАБУ. У публікаціях приділяється увага аналізу нормативної бази, що регулює його діяльність, а також досягненням і труднощам, з якими НАБУ стикається в реальній роботі. Проте актуальним є аналіз правового статусу НАБУ з позицій його ефективності та впливу на суспільство, зокрема в контексті законодавчих змін та суспільних очікувань.

Мета статті. Метою даної статті є вивчення правового статусу Національного антикорупційного бюро України, аналіз основних законодавчих актів, що регулюють його діяльність, а також виявлення проблем та перспектив розвитку цього органу у сфері боротьби з корупцією.

Виклад основного матеріалу дослідження. Правовий статус — поняття, яке постійно піддається різним трактуванням, особливо в контексті аналізу його елементів, впливу правової системи, соціальних ролей і цінностей. Науковці по-різному підходять до визначення правового статусу, кожен підкреслюючи певні аспекти цього терміну, що робить його складним і водночас багатограним.

Наприклад, класичне трактування зводиться до того, що правовий статус розглядається як сукупність прав і обов'язків суб'єкта права, які встановлюються та регулюються законом. Саме в цьому контексті Б. Т. Базильян, відомий дослідник юридичних основ, акцентує на тому, що правовий статус охоплює не лише права і обов'язки, але й юридичну відповідальність та

можливі наслідки дій особи. Іншими словами, він додає до цього поняття елемент правових санкцій, які можуть застосовуватись у випадку порушення законодавства [4].

Водночас В. С. Мамутов звертає увагу на те, що правовий статус має динамічний характер і може змінюватися в залежності від різних обставин, як-от зміна громадянства, правовий статус країни або зміни в законодавстві. Він підкреслює, що правовий статус — це поняття не лише статичне, а й таке, що постійно адаптується до змін у правовій та соціальній сфері. Це підходить до концепції, що правовий статус відображає не тільки законодавче забезпечення прав і обов'язків особи, а й соціальне значення та ефект реалізації цих прав у суспільстві [5].

Варто звернути увагу на статті закону, що стосуються визначення правового статусу в Україні. Так, стаття 1 Конституції України декларує Україну як правову державу, а стаття 3 стверджує, що права людини і громадянина визнаються найвищою соціальною цінністю. Це означає, що правовий статус, передусім, пов'язаний з людською гідністю, правами та обов'язками, які держава гарантує і захищає. Більше того, стаття 19 Конституції України встановлює, що органи державної влади діють у межах повноважень, передбачених законами України, що також має важливе значення для правового статусу: він чітко окреслює межі, в яких органи державної влади можуть діяти стосовно прав і обов'язків громадян [6].

З іншого боку, правовий статус часто розглядається як такий, що охоплює певні особливості та елементи. Наприклад, Є. А. Ушаков визначає правовий статус як юридично закріплену сукупність правосуб'єктності, прав, свобод, обов'язків і відповідальності суб'єктів права. Такий підхід розкриває складність самого поняття, оскільки до його змісту входять не тільки права та обов'язки, а й інші елементи, які безпосередньо впливають на життєву позицію особи [3].

Національне антикорупційне бюро України створене відповідно до Закону України "Про Національне антикорупційне бюро України", який визначає його як державний правоохоронний орган. Основним завданням НАБУ є запобігання, виявлення, припинення та розслідування корупційних правопорушень, що скоюються високопосадовцями та представниками органів влади. Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) стало ключовим органом у боротьбі з корупцією в Україні, і його створення у 2015 році було одним із найважливіших кроків у реформуванні правоохоронної системи держави. НАБУ було засновано відповідно до Закону України "Про Національне антикорупційне бюро України" у рамках міжнародних зобов'язань країни, зокрема перед Європейським Союзом, Міжнародним валютним фондом і Світовим банком, з метою створення дієвого [2]

Ідея заснування НАБУ виникла в умовах гострої потреби протидіяти корупції, яка охопила різні галузі державного управління і становила значну загрозу для національної безпеки. Після Революції Гідності та змін у керівництві держави нова влада зіткнулася з викликами боротьби з системною корупцією, що привело до рішення створити незалежний орган, на який не могли б впливати інші державні інституції або політики. Так, у 2014 році було ухвалено низку антикорупційних законів, а вже в 2015 році було сформоване НАБУ, яке взяло на себе відповідальність за розслідування корупційних злочинів серед вищих посадових осіб.

Головна мета НАБУ — забезпечення дотримання антикорупційного законодавства серед вищих посадових осіб держави. Орган орієнтований на розслідування корупційних злочинів серед високопосадовців, суддів, прокурорів, керівників державних підприємств та інших посадовців, що займають відповідальні посади. Його **основні завдання** включають:

1. Виявлення, припинення та розслідування корупційних злочинів серед посадових осіб найвищого рівня.
2. Проведення оперативно-розшукової діяльності, спрямованої на збір доказів щодо корупційної діяльності.
3. Притягнення до відповідальності осіб, підозрюваних у корупційних злочинах.
4. Співпраця з іншими правоохоронними органами та антикорупційними структурами [4].

Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) було створене як ключовий інструмент для вирішення глибоких проблем корупції в Україні. До його заснування корупція вражала усі рівні державного управління і була майже недоторканою для правоохоронних органів, що перебували під політичним впливом і часто були частиною корупційної системи.

Основними проблемами, для яких і було створено НАБУ, стали:

1. Корупція серед високопосадовців

Одна з найбільших проблем – це фактично безкарна корупція серед представників влади найвищого рівня: міністрів, народних депутатів, суддів, керівників державних підприємств і службовців центральних органів виконавчої влади. Ідея незалежного органу, який не підконтрольний ані парламенту, ані іншим державним інституціям, мала створити механізм для реального розслідування корупційних злочинів, у тому числі серед вищих посадових осіб, без політичного тиску.

2. Високий рівень корупційних схем у державних підприємствах

Національні та місцеві державні підприємства, такі як «Нафтогаз», «Укрзалізниця», та інші, стали осередками масштабних корупційних схем, які завдавали мільярдних збитків державі. НАБУ було створене з метою розкриття цих схем і притягнення до відповідальності причетних осіб.

3. Низький рівень довіри суспільства до правоохоронної системи

В умовах, коли корупція була звичним явищем, багато громадян не вірили, що злочинці серед посадовців понесуть відповідальність. НАБУ, як незалежний орган, мало стати прикладом організації, орієнтованої на боротьбу з корупцією без політичної заангажованості.

4. Боротьба з фінансовими злочинами і відмиванням грошей

До створення НАБУ виявлення і припинення фінансових схем, що включають відмивання грошей, також були обмежені, і такі справи часто затягувалися або взагалі не доводилися до суду. НАБУ отримало повноваження проводити аналітичні розслідування, спрямовані на виявлення і припинення фінансових злочинів, часто за підтримки міжнародних антикорупційних структур [7].

НАБУ функціонує як незалежний орган, що підзвітний Президенту України та підконтрольний парламенту в межах нагляду за його діяльністю. Це означає, що бюро має значний рівень автономії, необхідний для виконання завдань без зовнішнього тиску та впливу. Також **до особливостей роботи НАБУ належить:**

- Спеціалізація на корупційних злочинах серед посадових осіб найвищого рівня.
- Власний підрозділ детективів, які проводять незалежні розслідування.
- Використання новітніх методів розслідування, співпраця з аналітичними та інформаційними структурами, а також застосування сучасних технологій для збору і аналізу доказів.
- Система захисту свідків та інформаторів, що сприяє виявленню інформації про корупційні правопорушення [3].

НАБУ працює разом із Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою (САП), яка підтримує обвинувачення в суді, формуючи таким чином цілісний антикорупційний механізм, що охоплює процес від розслідування до судового рішення. За час своєї діяльності НАБУ вдалося виявити низку резонансних справ, пов'язаних із високопосадовою корупцією, що підтверджує важливість і дієвість його роботи.

Отже, створення НАБУ стало вагомим кроком у напрямку демократичних реформ в Україні, спрямованих на зміцнення правопорядку і боротьбу з корупцією на найвищому рівні. Незважаючи на певні виклики, бюро продовжує працювати як важливий елемент антикорупційної системи, сприяючи підвищенню рівня прозорості в державному управлінні та довіри до правових інституцій.

НАБУ має специфічний статус, який відрізняє його від інших правоохоронних органів України. Воно підзвітне Верховній Раді, проте не підпорядковується жодному органу

виконавчої влади, що надає йому певну незалежність і можливість діяти більш ефективно у рамках своїх повноважень. Ця незалежність, однак, стикається з численними викликами, зокрема політичним тиском та втручанням з боку інших державних структур.

Важливо відзначити, що правовий статус НАБУ не обмежується лише повноваженнями, які воно має у боротьбі з корупцією. Законодавство також встановлює вимоги щодо прозорості та підзвітності цього органу. НАБУ зобов'язане регулярно звітувати про результати своєї діяльності, що дозволяє громадськості оцінювати ефективність його роботи. У той же час, питання правового статусу НАБУ залишається невизначеним у деяких аспектах, що знижує його можливості впливати на високопосадовців та інші політичні фігури [5].

Важливим аспектом є також кадровий потенціал НАБУ. Законодавчі вимоги до співробітників, зокрема щодо їх доброчесності та професійних навичок, забезпечують високу якість персоналу. Проте набір кадрів може бути складним через специфічні вимоги та ризики, пов'язані з роботою в антикорупційній сфері.

За час своєї діяльності НАБУ вдалося розслідувати низку резонансних справ, зокрема:

1. Справа «Роттердам+»

НАБУ розслідувало справу, пов'язану з формулою «Роттердам+», згідно з якою ціни на електроенергію в Україні встановлювалися з врахуванням транспортування вугілля з Роттердама, хоча вугілля фактично не постачалося з-за кордону. Це завдало значних фінансових збитків державі і викликало хвилю обурення серед населення.

2. Справи щодо «Укрзалізниці» та «Нафтогазу»

НАБУ також займалося викриттям корупційних схем в таких державних компаніях, як «Укрзалізниця» і «Нафтогаз», де виявлялися випадки закупівель за завищеними цінами, що завдало державі мільйонних збитків. Ці кейси показали важливість антикорупційного контролю у великих державних підприємствах.

3. Корупційні злочини у судовій системі

Один із гучних кейсів – це справа «Чауса», де суддя вимагав хабар за вирішення справи на користь сторони, що підкупувала. НАБУ провело масштабне розслідування, що привернуло увагу суспільства і стало символом корупції у судовій системі.

4. Справи проти колишніх міністрів та посадовців

Бюро виявило численні факти корупції серед колишніх і нинішніх високопосадовців, включаючи хабарі, незаконне збагачення та розтрату бюджетних коштів. НАБУ працює над тим, щоб не лише зібрати докази, але й передати їх до Спеціалізованої антикорупційної прокуратури для судового розгляду [3].

Попри те, що діяльність НАБУ часто зіштовхується з політичним тиском, браком підтримки та іншими перешкодами, бюро поступово створює прецеденти та змінює ставлення до боротьби з корупцією в Україні.

Таблиця 1 наочно відображає проблеми, для яких його створено НАБУ і реальні кейси.

Таблиця 1. Основні проблеми, що потребують втручання НАБУ

Категорія	Опис проблеми	Приклади кейсів
Корупція серед високопосадовців	Системна корупція у владних структурах, зокрема серед міністрів, народних депутатів, суддів, керівників держпідприємств, що залишалася поза належним розслідуванням через політичний вплив.	- Справа «Чауса» (суддя, обвинувачений у хабарництві)
Корупційні схеми в державних підприємствах	Масштабні корупційні схеми, що завдавали збитків у національних і місцевих державних підприємствах, таких як «Нафтогаз», «Укрзалізниця».	- Справи щодо закупівель в «Укрзалізниці» і «Нафтогазі»

Категорія	Опис проблеми	Приклади кейсів
Низький рівень довіри до правоохоронної системи	Громадська недовіра до традиційних правоохоронних органів через їхню заангажованість та участь у корупційних схемах.	- НАБУ активно підтримується громадянським суспільством і міжнародними партнерами як незалежний орган
Фінансові злочини та відмивання коштів	Складні фінансові схеми, зокрема відмивання грошей, які раніше не розслідувалися через недостатню аналітичну роботу правоохоронців.	- Справа «Роттердам+» (встановлення завищених тарифів на електроенергію)

Ця таблиця демонструє основні проблеми, для розв'язання яких створено НАБУ, та конкретні приклади справ, які висвітлюють важливість його діяльності.

Роль Національного антикорупційного бюро України (НАБУ) в антикорупційній системі України є центральною, оскільки цей орган створений з метою боротьби з корупцією на високих рівнях державної влади. НАБУ функціонує як спеціалізований орган досудового розслідування, що має кілька ключових завдань і функцій, які визначають його внесок у загальну антикорупційну стратегію України. Ось детальний аналіз його ролі в системі:

1. Основна функція — досудове розслідування корупційних злочинів

НАБУ створене для розслідування корупційних злочинів, які скоюють високопосадовці, включаючи державних службовців, депутатів, суддів, прокурорів та інших осіб, наділених особливими повноваженнями. Це дозволяє зосередити увагу саме на «великій» корупції, яка має системний вплив на державу.

Бюро проводить досудове слідство у випадках, де сума збитків перевищує певний рівень, або коли йдеться про особливо важливі корупційні справи. Це дає можливість фокусуватися на найбільш резонансних справах, що має значний вплив на громадську довіру.

2. Запобігання та попередження корупції

НАБУ працює не лише над покаранням за корупційні правопорушення, але й над запобіганням корупційних практик. Бюро досліджує причини й умови, що сприяють корупції, надає рекомендації державним органам щодо усунення корупційних ризиків.

Проводяться тренінги, публікації аналітичних звітів і рекомендацій, що допомагає виявляти слабкі місця в державних структурах та сприяє реформуванню і вдосконаленню державної системи управління.

3. Формування громадської довіри до правової системи

НАБУ стало символом боротьби з корупцією на високому рівні. Його діяльність показує суспільству, що державні органи, відповідальні за боротьбу з корупцією, можуть бути незалежними та дієвими.

Завдяки прозорості своєї діяльності та публічним звітам НАБУ сприяє зростанню громадської довіри до правоохоронної та судової системи України, що вкрай важливо для загальної підтримки правової держави.

4. Взаємодія з іншими органами антикорупційної системи

НАБУ тісно співпрацює зі Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою (САП), яка відповідає за процесуальне керівництво в розслідуваннях і представляє справи в суді. Це партнерство дозволяє оперативно передавати справи від розслідування до судового розгляду.

На додачу, НАБУ координує свою діяльність з іншими антикорупційними та правоохоронними органами, як-от Національним агентством з питань запобігання корупції (НАЗК) та Державною аудиторською службою України. Це дозволяє створити злагоджену систему для виявлення, розслідування та покарання корупційних злочинів.

5. Міжнародна співпраця та виконання міжнародних зобов'язань

НАБУ співпрацює з міжнародними організаціями та антикорупційними інституціями інших держав, що допомагає обмінюватися досвідом та передовими практиками. Це особливо важливо в справах, які мають транснаціональний характер або стосуються відмивання коштів через міжнародні банки.

Бюро також сприяє виконанню міжнародних зобов'язань України щодо боротьби з корупцією, зокрема в межах співпраці з Європейським Союзом, Міжнародним валютним фондом (МВФ) та Групою держав проти корупції (GRECO). Виконання таких зобов'язань є важливим для економічної підтримки та залучення інвестицій.

6. Підтримка прозорості та підзвітності в діяльності державних установ

НАБУ сприяє прозорості та відповідальності урядових структур шляхом розслідування корупційних випадків у державному секторі, а також відстеження конфліктів інтересів і недобросовісної поведінки серед високопосадовців.

Через розслідування корупційних схем у державних закупівлях, фінансуванні та витраті бюджетних коштів НАБУ виявляє корупційні ризики, що дозволяє державі більш ефективно контролювати свої ресурси.

7. Забезпечення прозорості власної діяльності

НАБУ публікує регулярні звіти про свою діяльність, звітує про розслідування і справи, які передані до суду. Це допомагає створити уявлення про досягнення та виклики бюро, а також забезпечує підзвітність громадськості та громадським організаціям [4].

Прозорість діяльності сприяє формуванню довіри до НАБУ як органу, що неупереджено бореться з корупцією, що є вкрай важливим для побудови ефективної антикорупційної політики.

Висновки. Національне антикорупційне бюро України є одним із ключових елементів антикорупційної системи України, що забезпечує ефективну боротьбу з корупцією серед високопосадовців, підтримує законність та прозорість у державному управлінні й сприяє розвитку правової держави. Його правовий статус надає органу широкі повноваження у боротьбі з корупцією, проте існують низка проблем, зокрема політичний тиск, який може знижувати ефективність його роботи. Вдосконалення нормативної бази та посилення незалежності НАБУ сприятиме покращенню ситуації у сфері боротьби з корупцією.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України "Про запобігання корупції" від 14.10.2014 року.
2. Закон України "Про Національне антикорупційне бюро України" від 14.10.2014 року.
3. Ішук, Д. О. (2020). Гарантії реалізації адміністративно-правового статусу національного антикорупційного бюро України. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/35838/1/%d0%93%d0%90%d0%a0%d0%90%d0%9d%d0%a2%d0%86%d0%87%20%d0%a0%d0%95%d0%90%d0%9b%d0%86%d0%97%d0%90%d0%a6%d0%86%d0%87.pdf>
4. Козленко В. Види гарантій діяльності Національного антикорупційного бюро України. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 1. С. 98–102.
5. Колісник О.І. Особливості правового статусу Національного антикорупційного бюро України // Право і суспільство. – 2020.
6. Конституція України [Електронний ресурс] // URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
7. Шевченко М.Р. Правове регулювання антикорупційної діяльності в Україні // Антикорупційна політика. – 2019.

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy "Pro zapobihannia koruptsii" vid 14.10.2014 roku.
2. Zakon Ukrainy "Pro Natsionalne antykoruptsiine biuro Ukrainy" vid 14.10.2014 roku.
3. Ishchuk, D. O. (2020). Harantii realizatsii administratyvno-pravovoho statusu natsionalnoho antykoruptsiinoho biuro Ukrainy. URL:

<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/35838/1/%d0%93%d0%90%d0%a0%d0%90%d0%9d%d0%a2%d0%86%d0%87%20%d0%a0%d0%95%d0%90%d0%9b%d0%86%d0%97%d0%90%d0%a6%d0%86%d0%87.pdf>

4. Kozlenko V. Vydy harantii diialnosti Natsionalnoho antykoruptsiinoho biuro Ukrainy. Pidprijemnytstvo, gospodarstvo i pravo. 2016. № 1. S. 98–102.

5. Kolisnyk O.I. Osoblyvosti pravovoho statusu Natsionalnoho antykoruptsiinoho biuro Ukrainy // Pravo i suspilstvo. – 2020.

6. Konstytutsiia Ukrainy [Elektronnyi resurs] // URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>

7. Shevchenko M.R. Pravove rehuliuвання antykoruptsiinoi diialnosti v Ukraini // Antykoruptsiina polityka. – 2019.

Yuvchyk Yevhen Anatoliyovych
(Postgraduate student of PVNZ "European University")

TITLE OF THE ARTICLE

Annotation. *The article examines the legal status of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine (NABU) as a key body in the fight against corruption. The main provisions of the legislation regulating its activity, as well as the peculiarities of its interaction with other state bodies and the judicial system, are analyzed. The role of NABU in the modern legal system of Ukraine is defined, as well as the obstacles that this body faces in the process of fulfilling its duties.*

Keywords: *National Anti-Corruption Bureau of Ukraine, corruption, legal status, legislation, anti-corruption policy, fight against corruption.*